

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы янын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнин төзөгөзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстин жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркоруанан жайым жадын-жүрүмди төзөгөни улустын ичкери жүткимели деп жарлалган; кижинин тапэриги жасактын жаныла кыйалтазы жогунан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижинин көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын өзүмин жөмөөрүн аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин төс тап-эригине бүдүм-жизин жөмөгөнин аяруга алып, үзеери кажы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-жүрүмнүн айалгазын ондолторын жөмөөр деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-жөмө иштеери деп молжонгонын аяруга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомыга ла кижинин тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молуны жүрүмде толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын жүрүмгө кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор жылбиркеп жүткиир учурлу. Кажы ла кижинин, онойдо ок общественнын кажы ла органы чындык, жүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнин ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорунун калыктары ортодо, онойдо ок омордын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмде кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Омор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүминин өни, бүдүми, тили, жандаган жаны, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин журтап жаткан жеринен камааны жогунан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитетинде кандый бир туудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижинин жадын-жүрүмгө, жайымга ла танынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүүдүми жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын түжүрүп турган кижиге күүни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижиге, кайда да жүрзө, онын правосубъектозун тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында теп-тең, кандый ла ылгаш жогунан жасактын тең-тай корулуна тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе жасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сүрөргө жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзүн чокымдаарга толо тең-тайга тайанып, онын кереги ачык-жарык айалгада көрүлзүн ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзун деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүгө көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижиге ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижиге кажы ла ороон кеминде жайым жүрөргө ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижиге кандый ла орооннон жүрө берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижиге истежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.

2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе жандаган жанынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-жөөжө танынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-жөөжөзин тууразынан келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жанын жайым жандаары эмезе көрүмин танынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны жогынан жетирүүлери ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкараарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.
3. Башкарунын жанынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктерде национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла

аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогынан тен-тай иш учун тен-тай ишжалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдегле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош ойгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жаныскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар анылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.
3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тап-эриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижы обществонын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.
2. Кажы ла кижы онын көгүс байлыгын, ар-жөжөлик жилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижы обществонын алдында моллу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

2. Кажы ла кижы бойынын тап-эриктерин ле жайымын јүрүмде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некедтезин, ээжизин буспас учурлу.

3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некедтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле жайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.
